

Бербец Віталій

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії
та методики трудового і
професійного навчання
Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини*

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОФОРІЄНТАЦІЙНІЙ РОБОТІ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

В статті розкрито психолого-педагогічні аспекти проблеми професійної орієнтації учнівської молоді та визначено дидактичні можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій в профорієнтаційній діяльності учителів трудового навчання.

Ключові слова: *профорієнтація, інформаційно-комунікаційні технології, трудове навчання, мультимедіа.*

В статье раскрыты психолого-педагогические аспекты проблемы профессиональной ориентации школьников и определены дидактические возможности использования информационно-коммуникационных технологий в профориентационной деятельности учителей трудового обучения.

Ключевые слова: *профориентация, информационно-коммуникационные технологии, трудовое обучение, мультимедиа.*

In the article it is exposed psikhologo-pedagogical aspects of problem of professional orientation of student's young people and certainly didactics possibilities of the use informatively communication technologies in proforientaciynyi activity of teachers of labour studies.

Key words: vocational orientation, informatively communication technologies, labour studies, multimedia.

Соціально-економічні зміни, що мають місце в умовах переходу до ринкових відносин, вимагають нових підходів у формуванні особистості школяра. Дедалі гострішою стає залежність місця держави в цивілізованому світі від її можливостей у створенні умов для вільного самовизначення громадян, набуття ними доступних знань і професійної майстерності, самореалізації в тій галузі, де найповніше можна проявити свої обдарування. Успішне вирішення цієї проблеми в основному залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його шкільного життя. На цьому наголошується в Національній доктрині розвитку освіти, Законі України «Про загальну середню освіту» та Концепції державної системи професійної орієнтації населення.

Проблеми профорієнтаційної роботи в Україні в різні періоди розглядалися багатьма дослідниками Є. Клімовим, І. Назімовим, В. Симоненком, Б. Федорішиним, В. Ярошенком та іншими. Ними розроблялися і перевірялися на практиці різні аспекти даної проблеми. Розроблені ними положення були переглянуті та узгоджені з сучасними умовами особливо в умовах технологічної підготовки.

Досліджуючи проблему комп'ютеризації процесу профорієнтації учнів ми маємо на меті визначити доцільність та розкрити дидактичні можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Професійна орієнтація являє собою систему соціально-економічних та методико-фізіологічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного і свідомого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації в професійній діяльності [4].

Відношення індивіда до трудової діяльності – це не просто психофізіологічне, але і соціальне явище, чому соціологи приділяють виключно велику увагу. На їх думку, відношення людини до праці обумовлене трьома головними чинниками: 1) соціально-економічним; 2) технологічним або функціональним (можливість розвитку сутнісних творчих здібностей у даної особи в конкретному виді діяльності); 3) психолого-педагогічним (трудова спрямованість, змістом і інтенсивністю мотивів, інтересів, схильностей, здібностей, світоглядом, вольовими і іншими сторонами психічної, структури

особи). Оскільки об'єктом діяльності профорієнтації є процес професійного самовизначення людини, важливо в першу чергу сформулювати групу принципів, якими керуються (або повинні керуватися) дівчата і хлопці, вибираючи собі професію і місце в соціальній структурі суспільства. Принцип свідомості у виборі професії виражається в прагненні задовольнити своїм вибором не тільки особові потреби в трудовій діяльності, але і принести якомога більше користі суспільству. Усвідомлення необхідності вибору в першу чергу тих професій, які потрібні, народному господарству, в даний момент найбільшою мірою, служить одним з показників розвиненості свідомості особи. Принцип відповідності вибраній професії інтересам, схильностям, здібностям особи і одночасно потребам суспільства в цілому (району, регіону) в кадрах необхідних професій виражає зв'язок особового і суспільного аспектів вибору професії. По аналогії з відомою думкою не можна жити в суспільстві і бути вільним від суспільства – можна також сказати: не можна вибирати професію, виходячи тільки з власних інтересів і не зважаючи на інтереси суспільства. Порушення принципу відповідності потреб особі і суспільства приводить до незбалансованості в професійній структурі кадрів. Принцип активності у виборі професії характеризує тип діяльності особи в процесі професійного самовизначення. Професію треба активно шукати самому. У цьому велику роль покликані зіграти: практична проба сил що вчаться в процесі трудової і професійної підготовки, ради батьків і їх професійний досвід, пошук і читання (по професії, що цікавить) літератури, участь в роботі кружків технічної творчості, робота під час практики і багато що інше. Виходячи з цього в процесі формування в учнів готовності до вибору професії необхідно звертати увагу на такі індивідуальні особливості [5].

Свідомий вибір професії виступає показником сформованості професійного самовизначення. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молоді людини до самостійності і неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії. Загальні основи побудови системи профорієнтації в умовах трудового навчання спираються на дослідження Є. Клімова, І. Назімова, Є. Павлютенкова, А. Сазонова, В. Симоненка, Б. Федорішина, С. Чистякової, М. Чистякова, В. Ярошенка, але на деяких етапах має свої особливості.

Професійне самовизначення у психології розглядається як значущий компонент професійного розвитку особистості. Професійне самовизначення – складний, перманентний процес професійного вибору. На думку вітчизняних учених А. Вихруща, О. айцева, Д. Закатнова, Є. Павлютенкова, В. Сидоренка, Т. Туранова, Д. Тхоржевського, Б. Федорішина, М. Янцура – це процес самопізнання та об'єктивної оцінки школярами власних індивідуальних

особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молоді людини до самостійності і неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії [4].

Одним з основних предметів, що сприяють якісному вирішенню актуальних проблем професійної орієнтації учнівської молоді є трудове навчання. Участь школярів у конкретній навчально-трудої діяльності у шкільних майстернях, у процесі якої вони ознайомлюються з розмаїттям робочих професій, вивчають досвід передових фахівців різних професій є досить важливою. Крім того, позакласна робота в технічних гуртках, організація в школі стендів, вітрин, що демонструють досягнення трудівників промислових і сільськогосподарських підприємств, сфери обслуговування, активно впливають на формування професійних інтересів школярів.

Профорієнтаційна робота на уроках трудового навчання та в позаурочний час повинна організовуватися на основі ряду положень, основними з яких є:

1. Особистість є сукупністю всіх суспільних відносин і зв'язків. Не можливо змінити долю людини, поведінку групи людей, не змінюючи в тій чи іншій мірі систему суспільних відносин, тому що «обставини в такій же мірі творять людей, в якій люди творять обставини».

2. Ставлення особистості до навколишнього середовища завжди носить суспільний характер, який притаманний тільки людині, тому суб'єктивне відношення особистості до оточуючого середовища обумовлюється об'єктивними суспільними і, перш за все виробничо-економічними відносинами.

3. Профорієнтація є однією із з'єднувальних ланок між трудовим навчанням і вихованням [3].

Щоб вибір професії був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати принаймні три фактори: інформованість про світ професій, знання своїх особистісних особливостей, уміння співвідносити особисті якості з вимогами, які пред'являють професія і спеціальність. Уся шкільна робота повинна сприяти професійному самовизначенню учнів, насамперед виявленню й розвитку схильностей і здібностей, формуванню мотивів вибору професії, професійних інтересів, моральних та інших якостей, важливих для майбутньої трудової діяльності.

Щоб підняти на більш високий якісний рівень процес професійної орієнтації школярів доцільно використовувати інформаційно-комунікаційні технології, довідникові програмні засоби, мультимедійні системи, навчальні

програмні засоби, тренувальні, тестуючі програми, комп'ютерні опитувальники, розвивальні комп'ютерні ігри, імітаційно-моделюючі ігри, контролюючі програми.

Згідно з Законом «Про національну програму інформатизації», інформатизація освіти в Україні має бути спрямована на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання. Це дає можливість вирішувати проблеми інформатизації освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог.

Нові інформаційні технології орієнтовані на реалізацію психолого-педагогічних завдань профорієнтаційної роботи за такими напрямками:

- удосконалення механізмів управління системою професійної орієнтації школярів на основі використання автоматизованих банків даних науково-педагогічної інформації, інформаційно-методичних матеріалів, а також комунікаційних мереж;

- покращення методології та стратегії добору змісту, методів і організаційних форм профорієнтації відповідно до завдань розвитку особистості, яка навчається в умовах інформатизації суспільства;

- побудова методичних систем професійної орієнтації, орієнтованих на розвиток інтелектуального потенціалу учнів, формування вмінь самостійно набувати знання, здійснювати інформаційно-навчальну, експериментально-дослідницьку діяльність, різноманітні види самостійної діяльності й обробки інформації;

- створення і використання комп'ютерних діагностичних методик контролю й оцінки рівня професійної придатності учнів [2].

Одним з найважливіших компонентів шкільної освіти є прищеплення учням певного кола знань про існуючі професії та можливості їх здобуття, формування готовності до використання персонального комп'ютера та інформаційних технологій в конкретних професійних галузях. Без залучення нових ідей та технологій, на наш погляд, неможливо забезпечити своєчасне отримання нової інформації про професії, про їх вимоги до людини, про потреби ринку праці у тих чи інших фахівцях, тобто керівництво процесом формування професійної спрямованості учнів.

Як вже зазначалося інформаційно-комунікаційні технології мають ряд дидактичних функцій. Розглянемо певні комп'ютерні технології, які можна використати на уроках.

Інтерактивні заняття. Цей вид роботи застосовується, головним чином, для вивчення нового матеріалу, що дуже нагадує презентацію нового матеріалу вчителем або в підручнику. Ефективність цього виду роботи значно

залежить від складеної програми. Низькоякісні програми, як правило, надають можливість лише поступово перегортати сторінки, відводять учневі лише пасивну роль у навчанні й нічим не відрізняються від звичайного підручника.

Видами інтерактивних занять є: індивідуальна робота з учнями, робота в парах та робота в малих групах. Всі ці види інтерактивного навчання можна реалізовувати в процесі профорієнтаційної роботи на уроках трудового навчання, що дає змогу покращити якість роботи, активність учнів на уроках та їх зацікавленість, що забезпечує підвищення результатів профорієнтаційного процесу. Наприклад, робота в малих групах може використовуватись при вивченні розділу «Технологія вирощування рослин». Клас розділяється на групи, кожна група має певне завдання, де кожен учень виконує частину роботи. Наприклад, при вирощуванні кущових декоративних рослин кожен учень групи має окреме завдання (підготувати саджанець, висадити рослину, доглядати за рослиною та ін.).

Високоякісні програми, навпаки, активно втягують учня у взаємодію з комп'ютером у режимі «запитання – відповідь», що відбувається упродовж усієї презентації нового матеріалу. Кожне запитання, яке персональний комп'ютер виводить перед учнем на дисплей, контролює розуміння матеріалу, а відповідь учня знову ж таки викликає адекватну реакцію комп'ютера. В міру того як учень просувається в занятті, комп'ютер аналізує його відповіді, і на основі цих даних визначає подальші відповідні індивідуальні види діяльності, наприклад: допоміжна інформація в разі виникнення труднощів у розумінні матеріалу, детальніший розгляд теми, що викликала зацікавленість, або можливість повторити чи пропустити певний розділ цього заняття.

2. Наступний вид застосування комп'ютера на уроках, що теж має тривалу історію, – це *різноманітні комп'ютерні вправи*. Назва, як така, свідчить про те, що цей вид діяльності спрямований на практичне застосування та відпрацювання відповідних умінь і навичок на основі попередньо вивченого теоретичного матеріалу. Від підручника або навчального посібника сучасні комп'ютерні програми, як відомо, відрізняються інтерактивністю. Отже, дуже корисним є те, що вчитель або учень (залежно від навчальної ситуації) можуть вільно розширювати комплекс вправ, доповнювати його.

Комп'ютерні вправи можуть використовуватись зокрема при проведенні різних тестових методик на виявлення професійних нахилів та інтересів, при складанні професіограм, при виборі професійних галузей та ін.

3. Третім видом застосування комп'ютерів є *комп'ютерні моделюючі*

вправи. Це є моделлю реальної або уявної ситуації, де учневі відводиться головна роль у її вирішенні. Тобто учень повинен адекватно застосовувати свої знання з техніки чи технології виробництва для того, щоб відчувати себе в ролі представника певної професії.

Дуже часто моделюючі вправи використовуються під час вивчення особливостей професійної діяльності, скажімо, на виробництві, в бізнесі або в медицині. Учні спостерігають імовірні наслідки своїх дій, маркетингових або діагностичних рішень, не підпадаючи під ризик банкрутства або не ставлячи під загрозу стан здоров'я пацієнта. Як свідчить практика, цей вид діяльності забезпечує значний рівень мотивації учнів. Крім того, вони розширюють та практично використовують професійний словник і, безперечно, стимулюють розвиток діалогового мовлення.

Також моделюючі вправи застосовуються для розвитку, наприклад, уваги, сконцентрованості, просторового мислення, уяви, чіткості координації рухів, вміння розподіляти увагу та ін. Ці якості сприяють підвищенню ефективності роботи на уроках трудового навчання та в подальшій професійній діяльності людини. Наприклад, автомобільні ігри сприяють підготовці дитини до вибору професії водія.

4. Застосування *технології мультимедіа*. Використання мультимедійних технологій у навчанні дає змогу здійснити справжній технологічний прорив в організації і практичній реалізації навчального процесу. З'явившись спочатку як техногенне об'єднання різноманітних способів подання інформації (аудіо-, відео- та ін.), що й породило сучасну назву, поняття «мультимедіа» поступово наповнилося новим змістом саме завдяки змістовній частині додатків, а не технічних засобів, які їх реалізують. На сьогоднішній день мультимедійні програми широко використовуються в різноманітних галузях завдяки різноплановій спрямованості: довідники, енциклопедії, репетитори з різних предметів, навчальні, демонстраційні програми тощо.

За належного програмного й технічного забезпечення використання мультимедійних програм на уроках приведе до поліпшення професійної орієнтації учнів, розширить їх світогляд, надасть можливість спостерігати явища та процеси, які на звичайному уроці продемонструвати неможливо.

Значно можуть полегшити роботу вчителя і, що досить суттєво, виявити реальний рівень знань учнів *тестові програми*.

Вони корисні ще й тому, що кожний учень може самостійно перевірити свої знання та звернути увагу на недостатньо засвоєний матеріал. Створені й широко використовуються диски з програмами-репетиторами, що дають змогу

учням самостійно вивчати певну інформацію, розв'язувати профорієнтаційні задачі, контролювати рівень знань тощо.

Усе це стосується проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій під час занять з трудового навчання, та зокрема для реалізації профорієнтаційної діяльності на уроках трудового навчання.

Відомо, що в умовах науково-технічного прогресу змінюється зміст профорієнтаційної освіти. Нині школярі мають бути ознайомленими з такими поняттями, як гнучка технологія, багатоопераційний верстат з числовим програмним керуванням, промислові роботи, автоматичні лінії, системи автоматичного проектування, мікропроцесори та мікропроцесорна техніка тощо.

Участь школярів у трудовій діяльності створює можливість ознайомити їх із сучасною (у тому числі й комп'ютерною) технікою та шляхами її використання в конкретному виробництві. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у трудовому навчанні пов'язане з вирішенням низки дидактичних завдань, спрямованих на підвищення рівня навчання й виховання на уроках з цієї дисципліни.

Необхідність ознайомлення учнів з використанням комп'ютерів у сучасному виробництві зумовлена його потребами в грамотних кадрах. Уроки трудового навчання повинні давати психологічну та загальнотехнічну основу для освоєння нової техніки.

На уроках трудового навчання школярі повинні якомога частіше використовувати комп'ютерну техніку, звертатися до неї за допомогою, вчитися розуміти її значення в підвищенні продуктивності та культури праці.

Особливості вивчення комп'ютера в процесі профорієнтаційної роботи полягають у можливостях ознайомлення учнів з їх використанням наприклад, у промисловості, сільському господарстві, побуті тощо. Так, у промисловості комп'ютер може використовуватися як виконавець робочих операцій та дій у технологічному процесі; в проектуванні, конструюванні й технологічному плануванні; в здійсненні контролюючих функцій.

Залучаючи школярів до трудової діяльності, виконання якої пов'язане із застосуванням комп'ютера, маємо змогу ознайомити їх з аналогічним його використанням у промисловості. За допомогою комп'ютера можна піднести рівень техніко-технологічного забезпечення операцій, що виконуються учнями. За допомогою комп'ютера можна за бажанням учителя або учня здійснити контрольне опитування з певної теми або розділу [1].

Ефективність використання комп'ютера визначається ще й тим, що скорочується час на вивчення даної теми за програмою. комп'ютер вивільняє час для навчальної діяльності, дає змогу учням ліквідувати прогалини в знаннях, повернутися до вивченого раніше матеріалу.

Отже, наш досвід свідчить, що інформаційно-комунікаційні технології в процесі профорієнтаційної діяльності на уроках трудового навчання доцільно використовувати в режимі навчання, тренажера та контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий А.П. Перспективи інформатизації в Україні. – К., 1996.
2. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі і наукових дослідженнях. – К. : Освіта України, 2006. – 366 с.
3. Концепція профорієнтації учнівської молоді / Є. Павлютенков, В. Зінченко, М. Тименко, М. Янцур. // Психолого-педагогічні новини. – 1994. – № 3. – С. 5–7.
4. Мачуський В.В. Формування професійної спрямованості учнів у процесі гурткової роботи з техніки // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту. Серія педагогіка. – 2000. – № 10. – С. 83–88.
5. Педагогічні основи трудового становлення і професійного самовизначення учнівської молоді: Колективна монографія / За ред. М.П. Тименка. – Бердянськ : Ін-т педагогіки АПН України, 1996. – 230 с.